

navždy znemožnila veľa umeleckých plánov, mnohí umelci sa odmlčali. Kritické a priame reagovanie na vojnu, ako ho poznáme zo skicárov E. Halásza-Hradila, L. Medňanského, K. M. Lehotského či J. Alexyho, v grafickej tvorbe nenachádzame. Na zobrazenie dôsledkov vojny sa zamerala grafika až po prvej svetovej vojne. Na podnety súdobého politického diania odpovedali skôr maliari, ale najmä básnici a prozaici. Predovšetkým spisovatelia pocítovali potrebu literárneho časopisu jednoznačne socialistickej orientácie¹². Príspevky, ktoré zodpovedali po estetickú stránku vtedajším požiadavkám proletárskej kultúry, prinášalo Mladé Slovensko. V polovici dvadsiatych rokov sa dovŕšila prvá fáza tzv. proletárskej slovenskej tvorby založením prílohy Proletárska nedeľa v Pravde chudoby (1924) a časopisu DAV (1924). Práve v ňom sa začínali zjavovať prvé grafiky reagujúce na spoločenské dianie (M. Galanda, L. Fulla)¹³.

Výtvarný život sa po skončení prvej svetovej vojny — s výnimkou Košíc — hneď nerozprúdil. Zmenené pomery vyvolali počiatočnú bezradnosť. Ani po roku 1918 nebolo na Slovensku kultúrne centrum, ktoré by sústreďovalo väčšinu výtvarných umelcov a utvorilo tak podmienky pre ich ideovo-umelecké zjednotenie. Po roku 1918 došlo vo výtvarnom dianí k vnútornej diferenciácii, najmä politickej. Celkové začlenenie sa do štruktúry nášho spoločenského života znamenalo vyznávať rozličné filozofické, politické a etické koncepcie, ktoré formovali tematickú a obsahovú náplň výtvarných diel.

Úsilie o moderné umenie sociálnej a expresívnej tendencie sa prejavilo už začiatkom dvadsiatych rokov. Od založenia skupiny DAV dochádzalo k úzkej spolupráci medzi spisovateľmi, výtvarníkmi a divadelnými pracovníkmi. Vznikli tak predpoklady pre zrod umeleckej avantgardy, ktorá programovo prekonávala kultúrnu izoláciu Slovenska. Robotnícke hnutie, aktívne pôsobenie Komunistickej strany Československa i spolupráca niektorých umelcov s ľavicovými skupinami (DAV) pôsobili na umelecké názory mnohých výtvarníkov. Obsahové zameranie, najmä grafikov, súviselo s celkovou spoločenskou situáciou, kde do popredia vystupoval národnostný pocit.

Významné centrum povojnovej grafickej tvorby sa vytvorilo v Košiciach, kde sa v rokoch 1918—1920 sústredilo niekoľko pokrokovito orientovaných umelcov: Ľudovít Kassák, František Foltýn, Konštantín Bauer, Oskar Ember, Benedikt Baja. Po páde Maďarskej komúny sem prišiel aj Eugen Krón, ktorý ovplyvnil revolučnými myšlienkami svojich blízkych spolupracovníkov Gejzu Schillera a Alexandra Bortnyíka,¹⁴ a ktorého kresliarskou školou prešiel aj Koloman Sokol a Július Jakoby.

Košické centrum sa stáva dominantným ohniskom modernej slovenskej grafickej tvorby.¹⁵ Nie sú to len politické činitele, dané vytvorením Slovenskej republiky rád a vyhranené národnostné hľadiská, prejavujúce sa predovšetkým na východnom Slovensku, ale najmä triedny aspekt súvisiaci s vystaňovalctvom, biedou a nezamestnanosťou, tak naliehavými práve na východe Slovenska. To vplývalo na vznik nových motivických okruhov a na zmenu estetickú a filozofickú orientáciu, ktorá sa v grafike košického okruhu diferencovane uplatňovala. Roku 1919 prichádza do Košíc aj dr. Josef Polák, budúci riaditeľ Východoslovenského múzea. V priebehu dvadsiatych rokov vytvára z tohto múzea významné stredisko umeleckého života. Pripomeňme si len celý rad výstav svetovej grafiky, medzi nimi aj nemeckých expresionistov a českej moderny, ktoré sa realizovali vo Východoslovenskom múzeu do roku 1938. Takisto v jeho miestnostiach umožnil dr. Polák Krónovi otvoriť si súkromnú večernú kresliarsku školu.

Lepty Gejzu Angyala zobrazujúce jednoduchých robotníkov, či diela Ladislava Treskoňa a Viktora Hermélyho motivované postavami žobrákov a zobrazujúcich detí vytvorili spolu s dielami umelcov košického okruhu základ sociálnej grafiky na Slovensku.

Pozrime sa však na celkový obraz našej grafickej produkcie do roku 1938 so zameraním na sociálnokritické a expresívne tendencie. Pripomenieme si zároveň i postupné narastanie estetických premiev, prekonávanie starých formotvorných prvkov, ale hlavne rozšírenie obsahových aspektov diela.

Kameňotlačiarске pokusy Martina Benku